

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ 2022 ԹՎԱԿԱՆԻ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 22-Ի «ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ «ՀԻՄՆԱԴՐԱՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 23-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 7-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ ՍԴՈ-1629 ՈՐՈՇՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Սահմանադրական դատարանը, 2022 թվականի փետրվարի 22-ին դռնբաց նիստում գրավոր ընթացակարգով քննելով «Մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումի հիման վրա «Հիմնադրամների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, ՍԴՈ-1629 որոշմամբ (այսուհետ՝ նաև Որոշում) եզրահանգել է՝

«1. «Հիմնադրամների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասի 1-ին, 2-րդ պարբերությունները, 3-րդ պարբերության 1-ին կետը համապատասխանում են Սահմանադրությանը:

2. «Հիմնադրամների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասի 3-րդ պարբերության 2-րդ կետը և 4-րդ պարբերությունը՝ պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների լուծարման համար դատարան դիմելու լիազորության մասով, ճանաչել Սահմանադրության 38-րդ հոդվածի 3-րդ մասին, 78-րդ հոդվածին հակասող և անվավեր»:

Կարևորելով և բարձր գնահատելով Սահմանադրական դատարանի կողմից արված վերլուծությունները և եզրահանգումները, այնուամենայնիվ, հիմք ընդունելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 10-րդ մասը՝ ստորև ներկայացնում եմ հատուկ կարծիք հիշյալ որոշման պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերի վերաբերյալ:

1. «Հիմնադրամների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի (այսուհետ՝ նաև Օրենք)՝ «Հոգաբարձուների խորհրդի անդամների լիազորությունների ժամկետը, նրանց ընտրության կարգը» վերտառությամբ 23-րդ հոդ-

վածի 7-րդ մասի 1-ին, 2-րդ պարբերությունների, 3-րդ պարբերության 1-ին կետի համաձայն՝

«7. Եթե հոգաբարձուների խորհրդի բոլոր անդամների լիազորությունների դադարման դեպքում երկամսյա ժամկետում հոգաբարձուների խորհրդի անդամների կեսից ավելին չի նշանակվում, ապա Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարը երկամսյա ժամկետում նշանակում է 3 անդամից կազմված ժամանակավոր խորհուրդ:

Ժամանակավոր խորհուրդը պարտավոր է քայլեր ձեռնարկել սույն օրենքով սահմանված կարգով հոգաբարձուների խորհրդի կազմի համալրման համար:

Ժամանակավոր խորհուրդն իրավասու է՝

1) իրականացնելու հիմնադրամի գործունեությունը շարունակելուն ուղղված՝ սույն օրենքով հոգաբարձուների խորհրդին վերապահված լիազորություններ.

(...):»:

Որոշման պատճառաբանական մասում Սահմանադրական դատարանը նշում է. «Սահմանադիրը, որպես կրթության իրավունքի անքակտելի բաղադրատարր, հռչակել է բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ինքնակառավարման իրավունքը (Սահմանադրության 38-րդ հոդվածի 3-րդ մաս): Սահմանադրական դատարանը 2021 թվականի օգոստոսի 2-ի ՍԴՈ-1608 որոշմամբ հաստատել է բուհերի սահմանադրական այդ իրավունքի մի քանի կարևոր տարրեր.

1) ինքնակառավարումը «... նշանակում է կազմակերպված սոցիալական ընդհանրության կամ հաստատության (կազմակերպության) անկախությունն ու ինքնուրույնությունը՝ սեփական գործերը կառավարելիս, իր կենսագործունեության հարցերը լուծելիս: Պետությունը սահմանում է ինքնակառավարվող սուբյեկտների գործունեության օրենսդրական հիմունքները և ուղղակի չի միջամտում դրանց ու դրանց ստեղծած մարմինների գործունեությանը, այլ օրենքով սահմանված կարգով իրականացնում է համապատասխան վերահսկողություն»:

2) «Սահմանադրության 38-րդ հոդվածի 3-րդ մասը, սահմանելով բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների ինքնակառավարման իրավունքը, վեր-

ջիններիս օժտել է ոչ միայն ինքնակառավարմանը բնորոշ ընդհանուր տարրերով (որոնք, ինչպես նշվեց՝ բաղկացած են կազմակերպական-կառավարչական (ներառյալ կադրային) և ֆինանսական բաղադրիչներից, և ինքնակառավարվող սուբյեկտների անքակտելի հատկություններն են), այլ նաև լրացուցիչ, դրանց սոցիալական և մշակութային դերին բնորոշ բաղադրատարրերով՝ ակադեմիական (կրթության ոլորտ) և հետազոտությունների (գիտական ոլորտ) ազատությամբ»:

«Միաժամանակ, հիմք ընդունելով Սահմանադրության 74-րդ հոդվածը՝ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ բուհական ինքնակառավարումը, լինելով հաստատության կարողությունն ու իրավունքը՝ որոշելու իր գործողությունների ընթացքն առանց պետության անհարկի միջամտության, բացարձակ չէ և ենթադրում է բուհի գլխավոր առաքելության խաթարման վտանգի դեպքում պետության՝ օբյեկտիվ հիմքերով, հիմնավորված միջամտություն՝ համաչափության, որոշակիության, հիմնական իրավունքի և ազատությունների վերաբերյալ դրույթների էության անխախտելիության սահմանադրական սկզբունքներին համապատասխան»:

Վիճարկվող դրույթները վերոհիշյալ համատեքստում դիտարկելու արդյունքում Սահմանադրական դատարանը եզրահանգում է. «... ժամանակավոր խորհուրդը, հանդիսանալով կառավարման տեսանկյունից «ճգնաժամային իրավիճակի» առաջ կանգնած՝ հիմնադրամի ղեկավար մարմին, ստանձնում է հիմնադրամի բարձրագույն մարմնի կարգավիճակ բացառապես հոգաբարձուների խորհրդի գործունեության շարունակվելու անհնարինության դեպքում՝ հիմնադրամի գործունեությունը չխաթարելու, կառավարման քառսային վիճակը շտկելու նպատակով»:

Հաշվի առնելով, որ ըստ Սահմանադրական դատարանի՝ ժամանակավոր խորհուրդը չի խաթարում բարձրագույն ուսումնական հաստատության ինքնակառավարման իրավունքը, հարկ է նշել հետևյալը.

նախ՝ ժամանակավոր խորհուրդը օժտվում է հիմնադրամի գործունեությունը շարունակելուն ուղղված՝ «Հիմնադրամների մասին» Հայաստանի Հանրապետու-

թյան օրենքով հոգաբարձուների խորհրդին վերապահված լիազորություններով: Ժամանակավոր խորհրդի ձևավորվելուց հետո հոգաբարձուների խորհրդի անդամների կեսից ավելին նշանակված լինելու դեպքում հիմնադրամը շարունակում է իր բնականոն գործունեությունը: Հաշվի առնելով, որ նշված ժամանակահատվածը կարող է տևել մինչև վեց ամիս, ժամանակավոր խորհրդի լիազորությունների լայն շրջանակի առկայության պայմաններում հիմնադրամի կարգավիճակ ունեցող բարձրագույն ուսումնական հաստատության՝ Սահմանադրության 38-րդ հոդվածով հռչակված ինքնակառավարման իրավունքի երաշխավորումը դառնում է խնդրահարույց:

Երկրորդ՝ Սահմանադրական դատարանը, ընդունելով, որ ժամանակավոր խորհրդի գործունեության արդյունքում տեղի է ունենում բարձրագույն ուսումնական հաստատության հիմնական իրավունքին միջամտություն, անհրաժեշտ է համարում, որ այդ միջամտությունը համապատասխանի համաչափության, որոշակիության, հիմնական իրավունքի և ազատությունների վերաբերյալ դրույթների էության անխախտելիության սահմանադրական սկզբունքներին:

Վերահաստատելով իր՝ 2019 թվականի նոյեմբերի 15-ի ՍԴՌ-1488 որոշման մեջ արտահայտած դիրքորոշումները իրավական համաչափության և որոշակիության սահմանադրական սկզբունքների համակարգային կապի վերաբերյալ՝ Սահմանադրական դատարանը 2020 թվականի հունիսի 18-ի ՍԴՌ-1546 որոշմամբ «... օրենսդրական ձևակերպման անհստակությունը գնահատել է որպես կոնկրետ հիմնական իրավունքի սահմանափակման համաչափությունը երաշխավորելու համար պատշաճ նախադրյալների բացակայություն»:

Հարկ է նշել, որ վիճարկվող դրույթները խնդրահարույց են որոշակիության, հետևաբար՝ նաև համաչափության տեսանկյունից: Մասնավորապես, Օրենքում բացակայում են բարձրագույն ուսումնական հաստատության ժամանակավոր խորհրդի անդամներին ներկայացվող չափանիշները:

Բացի դրանից, Սահմանադրական դատարանն իր՝ 2021 թվականի օգոստոսի 2-ի ՍԴՌ-1608 որոշմամբ անգամ բարձրագույն ուսումնական հաստատության հոգաբարձուների խորհրդի անդամների վերաբերյալ չափանիշների առկայու-

թյունը չի դիտարկել որպես ինքնուրույնության արդյունավետ երաշխիքներ այն պատճառով, «որ նշանակող մարմինն ունի նշանակած անդամներին պաշտոնից վաղաժամկետ ազատելու իրավասություն»: Այս առումով, վիճարկվող դրույթներով հստակ կարգավորված չէ՝ արդյոք արդարադատության նախարարն ունի ժամանակավոր խորհրդի անդամին վաղաժամկետ ազատելու իրավասություն:

Անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև այն, որ ժամանակավոր խորհուրդն իրականացնում է հիմնադրամի գործունեությունը շարունակելուն ուղղված՝ հոգաբարձուների խորհրդին վերապահված լիազորություններ, սակայն հստակ կարգավորված չեն այն հարցերը, թե «Հիմնադրամների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 25-րդ հոդվածով նախատեսված՝ հոգաբարձուների խորհրդի կոնկրետ ո՞ր լիազորությունները կարող են իրականացնել բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ հանդիսացող հիմնադրամների ժամանակավոր խորհուրդները: Մասնավորապես, ասվածը վերաբերում է հիմնադրամի վերակազմակերպման մասին որոշման կայացմանը, հիմնադրամի կառուցվածքի փոփոխությանը, հաստիքացուցակի հաստատմանը և այլն:

Ելնելով վերոգրյալից՝ անհարժեշտություն է առաջանում մեկնաբանության միջոցով բացահայտել վիճարկվող դրույթների սահմանադրաիրավական բովանդակությունը՝ հաշվի առնելով բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների վերաբերյալ առկա սահմանադրաիրավական պահանջները:

2. Օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասի 3-րդ պարբերության 2-րդ կետի և 4-րդ պարբերության համաձայն՝

«Ժամանակավոր խորհուրդն իրավասու է՝

(...)

2) դիմելու դատարան՝ հիմնադրամը լուծարելու համար:

Եթե ժամանակավոր խորհուրդ նշանակելուց հետո՝ վեցամսյա ժամկետում, հոգաբարձուների խորհրդի անդամների կեսից ավելին չի նշանակվում, ապա ժամանակավոր խորհուրդը պարտավոր է դիմել դատարան՝ հիմնադրամը լուծարելու համար»:

Չնայած այն հանգամանքին, որ Որոշման եզրափակիչ մասում «Հիմնադրամների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 23-րդ հոդվածի 7-րդ մասի 3-րդ պարբերության 2-րդ կետը և 4-րդ պարբերությունը՝ պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների լուծարման համար դատարան դիմելու լիազորության մասով, ճանաչվել են Սահմանադրության 38-րդ հոդվածի 3-րդ մասին, 78-րդ հոդվածին հակասող և անվավեր, նույն որոշման պատճառաբանական մասում նշված է, որ «...հիմնադրամի կարգավիճակ ունեցող պետական բուհերում կառավարման առաջացած ճգնաժամը դրանց լուծարման հիմք համարելը, այդ նպատակով դատարան դիմող սուբյեկտ՝ Արդարադատության նախարարի ձևավորած 3 անձից կազմված ժամանակավոր խորհուրդը համարելը՝ Սահմանադրության 15-րդ հոդվածի 1-ին մասին, 38-րդ հոդվածի 3-րդ մասին, 78-րդ և 80-րդ հոդվածներին համապատասխանության իմաստով խնդրահարույց է»:

Այս առումով հարկ է նշել հետևյալը.

նախ՝ Սահմանադրության վերոնշյալ դրույթներում որևէ նշում չկա պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների մասին: Մասնավորապես, Սահմանադրության 15-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Պետությունը խթանում է մշակույթի, կրթության և գիտության զարգացումը», իսկ 38-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Բարձրագույն ուսումնական հաստատություններն օրենքով սահմանված շրջանակներում ունեն ինքնակառավարման իրավունք, ներառյալ ակադեմիական և հետազոտությունների ազատությունը»: Այսինքն՝ Սահմանադրության վերոնշյալ դրույթները չեն տարբերակում պետության կամ այլ սուբյեկտների, այդ թվում՝ համայնքների, ֆիզիկական ու իրավաբանական անձանց կողմից հիմնադրված բարձրագույն ուսումնական հաստատությունները: Այդ իսկ պատճառով Որոշմամբ արտահայտվող եզրահանգումները, անկախ դրանց բովանդակությունից, հավասարապես պետք է վերաբերեն հիմնադրամի կարգավիճակ ունեցող բոլոր բարձրագույն ուսումնական հաստատություններին:

Երկրորդ՝ հիմնադրամը, հանդիսանալով ունիտար ոչ առևտրային կազմակերպություն, ունի մի շարք առանձնահատկություններ: Հիմնադրամի հիմնադիր-

ները չեն ընդգրկվում հիմնադրամի կառավարման մարմինների շարքում (Օրենքի 21-րդ հոդված): Այդ իսկ պատճառով հիմնադրամի հիմնադիրներն իրավասու չեն լուծարել հիմնադրամը, և վերջինս լուծարվում է դատական կարգով:

«Հիմնադրամների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 12-րդ հոդվածին համապատասխան՝ հիմնադրամի հիմնադիրներ կարող են լինել Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիները, օտարերկրյա քաղաքացիները, քաղաքացիություն չունեցող անձինք, Հայաստանի Հանրապետության և օտարերկրյա իրավաբանական անձինք, բացառությամբ այն անձանց, որոնց մասնակցությունը հիմնադրամի հիմնադրմանը օրենքով արգելված կամ սահմանափակված է: Ընդ որում՝ նույն հոդվածի 3-րդ մասում հատուկ շեշտվում է, որ Հայաստանի Հանրապետությունը և համայնքները կարող են լինել հիմնադրամի հիմնադիր՝ քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց հետ հավասար հիմունքներով:

Այս առումով հարկ է նշել, որ հիմնադիրների կազմը որևէ նշանակություն չունի հիմնադրամի կարգավիճակը որոշելու համար: Որոշման պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերում պետական մասնակցությամբ հիմնադրամներին առանձնացնելը չի բխում ոչ միայն ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրության պահանջներից, այլ նաև խնդրահարույց է Սահմանադրության 28-րդ և 29-րդ հոդվածների տեսանկյունից, այն է՝ հավասարության իրավունքի և խտրականության արգելքի տեսանկյունից, քանի որ անկախ նրանից՝ հիմնադիրը հանրային սուբյեկտ է, թե մասնավոր, հիմնադրամի կարգավիճակը միևնույնն է:

Ելնելով վերոգրյալից՝ գտնում են, որ Որոշման եզրափակիչ մասի 1-ին և 2-րդ կետերի եզրահանգումները, ինչպես նաև դրանք հիմնավորող՝ պատճառաբանական մասի համապատասխան հատվածները սահմանադրաիրավական տեսանկյունից խնդրահարույց են:

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ԴԱՏԱՎՈՐ**

Ա. ԹՈՒՆՅԱՆ